

# ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

על שתי בעיות תיאולוגיות בספר דניאל (א 9, ג 17-18) (שיעור מס' 9)

ד"ר נעמה גולן (naamagolan1@gmail.com)

דניאל א – האם התערבות ה' לא הועילה?

ח] וַיִּשָׂם דָּנִיֵּאל עַל־לְבוֹ אֲשֶׁר לֹא־יִתְגַּאֵל בְּפִתְּבַגַּת הַמֶּלֶךְ וַיִּגִּין מִשְׁתָּתָיו וַיִּבְקֶשׂ מִשָּׂר הַסְּרִיסִים אֲשֶׁר לֹא יִתְגַּאֵל: [ט] וַיִּתֵּן הָאֱלֹהִים אֶת־דָּנִיֵּאל לְחֹסֶד וּלְרַחֲמִים לְפָנָיו שֶׁר הַסְּרִיסִים: [י] וַיֹּאמֶר שֶׁר הַסְּרִיסִים לְדָנִיֵּאל יֵרָא אֲנִי אֶת־אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר מִנָּה אֶת־מַאֲכָלְכֶם וְאֶת־מִשְׁתֵּיכֶם אֲשֶׁר לָמָּה יִרְאָה אֶת־פְּנֵיכֶם זְעָפִים מִן־הַיְלָדִים אֲשֶׁר פְּגִילְכֶם וְחִיבְתֶם אֶת־רַאשֵׁי לְמַלְךְ:

איחוד דמות שר הסריסים והמלצר:

על פי תרגום השבעים אוחדו שתי הדמויות של "שר הסריסים" ושל "המלצר" לכדי דמות אחת בשם "אביעזר" (Αβιεσδρ).

"והוא בא אל אשפנז הסריס, שהוטל עליו לטפל בנערים, וביקש ממנו לקחת לעצמו את המזון המובא להם מאת המלך להיות לו למאכל ולהמציא להם לאכילה (במקומם) קטניות ותמרים וכל מאכל שירצה שאינו בא מבעלי חיים, כי מתאוים הם אל מזון מעין זה וכל מזון אחר תועבה להם. אמר (להם) אשפנז, שאמנם מוכן הוא לעזור להם בחפצם זה, אלא שחושש הוא שמא יתגלה מעשם למלך מחמת כחישות גופם ושנוי פניהם שהרי הכרח הוא שגופם וצבע (עורם) ישתנו יחד עם שינוי מזונותיהם ובפרט, כשפניהם הטובים של הנערים האחרים יענו בהם ויגרמו לסכנה ולעונש לו. ומהיות אשפנז זהיר בעניין, פיתוהו הבחורים לספק להם לשם ניסיון את המזון (שביקשו) למשך עשרה ימים ואם לא יבוא שינוי (לרעה) בבריאות גופם, יוסיף לנהוג כלפיהם כך, שהרי לא יגרם להם עוד נזק מבחינה זו, ואם יראה (שצורתם) נתמעטה ופניהם רעים משל אחרים, יחזירם אל אופן חייהם הראשון. (יוספוס, קדמוניות היהודים, מהדורת שליט, עמ' 361)

"לחסד ולרחמים - עם כי הוא לא מילא שאלתו, מכל מקום לחסד יחשב מה שלא גער בו והשיבו בדברים רכים והיה מעלים עין במעשה המלצר" (מצודת דוד דניאל א ט)

## אנאלוגיה משולשת

יוסף (ברי' לט)	דניאל (דני' א)	נחמיה (נחמ' א-ב)
ההתערבות האלוהית	ההתערבות האלוהית	ההתערבות האלוהית
"וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת־יוֹסֵף וַיֵּט אֵלָיו חֶסֶד וַיִּתֵּן חֵנוּ בְּעֵינָיו שֶׁר בֵּית הַסֵּהַר" (ברי' לט 21)	"וַיִּתֵּן הָאֱלֹהִים אֶת־דָּנִיֵּאל לְחֹסֶד וּלְרַחֲמִים לְפָנָיו שֶׁר הַסְּרִיסִים" (דני' א 9)	"אֲנִי אֶזְכֹּר קִשְׁבַּת אֶל תְּפִלַּת עֲבָדְךָ... וְהִצַּלְתָּה נָא לְעַבְדְּךָ הַיּוֹם וְתִנְהוּ לְרַחֲמִים לְפָנָיו הָאֵישׁ הַזֶּה" (נחמ' א 11).
תוצאת ההתערבות האלוהית	תוצאת ההתערבות האלוהית	תוצאת ההתערבות האלוהית
"וַיִּתֵּן שֶׁר בֵּית הַסֵּהַר בְּיַד יוֹסֵף אֶת כָּל־הָאֲסִירִים אֲשֶׁר בְּבֵית הַסֵּהַר וְאֶת כָּל־אֲשֶׁר עֹשִׂים שָׂם הוּא הָיָה עֹשֶׂה" (22)	"וַיִּזְכֹּר הַמֶּלֶךְ נִשְׂא אֶת פְּתֻבָּהּ וַיִּין מִשְׁתֵּיהֶם וַיִּתֵּן לָהֶם זְרָעִים" (16)	"עַד מָתַי יִהְיֶה מִהַלְכְּךָ וּמָתַי תִּשׁוּב וַיֵּיטֵב לְפָנָיו הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַחֲנִי וְאֶתְנָה לוֹ זִמְרָן" (נחמ' ב 6)

# ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

## סיפור כבשן האש - דניאל ג 1-30:

[1]= (1) נבוכדנצר המלך עשה צלם של זהב, גובהו שישים אמות, רוחבו שש אמות, הקימו בבקעת דורא במדינת בבל (2) ונבוכדנצר המלך שלח לאסוף את האחדרפנים הסגנים והפחות, היועצים, הגזברים, השופטים, מפקדי המחנות וכל שליטי המדינה, לבוא לחנוכת הצלם שהקים נבוכדנצר המלך (3) אז מתכנסים האחדרפנים הסגנים והפחות, היועצים, הגזברים, השופטים, מפקדי המחנות וכל שליטי המדינה, לחנוכת הצלם אשר הקים נבוכדנצר המלך ועומדים ממול הצלם אשר הקים נבוכדנצר והכרוז קורא בכח לכם אומרים העמים האומות והלשונות (5) בעת אשר תשמעו קול הקרו, המשרוקית, הקתרוס, שבכא, פסנתרין, סומפוניה וכל מיני זמר תפלו ותשתחוו לצלם הזהב אשר הקים נבוכדנצר המלך (6) ומי שלא ייפול וישתחווה, בה בשעה יושלך לתוך כבשן האש היוקדת (7) על כן, בו בזמן ששומעים כל העמים את קול הקרו, המשרוקית קתרוס, שבכא, פסנתרין וכל מיני זמר נופלים כל העמים האומות והלשונות משתחוויים לצלם הזהב שהקים נבוכדנצר המלך (8) כל עמת זה, בו בזמן, קרבו אנשים כשדים והלשינו על היהודים (9) ענו ואמרו לנבוכדנצר המלך: המלך לעולמים חיה (10) אתה המלך שמת צו כי כל איש אשר ישמע את קול הקרו, המשרוקית, קתרוס, שבכא, פסנתרין, וסימפוניה וכל מיני זמר ייפול וישתחווה לצלם הזהב (11) ומי שלא ייפול וישתחווה יושלך לתוך כבשן האש היוקדת (12) יש אנשים יהודים אשר מנית אותם על מלאכת מדינת בבל, שדרך מישך ועבד נגו, האנשים ההם, לא שמו לב אליך המלך, לאלוהיך אינם עובדים ולצלם הזהב שהקמת לא משתחוויים (13) אז ציווה נבוכדנצר ברוגז וחמה להביא את שדרך מישך ועבד נגו, אז הובאו האנשים ההם לפני המלך (14) עונה נבוכדנצר ואומר להם: האמנם שדרך מישך ועבד נגו, לאלוהי אינכם עובדים ולצלם הזהב שהקמת אינכם משתחוויים? (15) עתה, אם ישכם עתידים כי בזמן שתשמעו קול הקרו, המשרוקית קתרוס, שבכא, פסנתרין וסימפוניה וכל מיני זמר, תפלו ותשתחוו לצלם שעשיתי, ואם לא תשתחוו- בה בשעה תושלכו לתוך כבשן האש היוקדת ומי הוא האל אשר יצילכם מידי? (16) ענו שדרך מישך ועבד נגו ואמרו למלך: נבוכדנצר! לא צריכים אנו להשיבך דבר על זה (17) אם יש אלוהינו אשר לו אנחנו עובדים יכול להצילנו מן כבשן האש היוקדת ומידיך המלך יציל (18) ואם לא- ידוע יהיה לך המלך כי לאלוהיך איננו עובדים ולצלם הזהב שהקמת לא נשתחווה (19)

(1) נבוכדנצר מלְמָא עבד צָלם די דְּהב רומה אַמין שְׁתין פְּתִיחַ אַמין שְׁת אַקִימַה בְּבִקְעַת דְּוּרָא בְּמִדְיַת בָּבֶל: (2) ונבוכדנצר מלְמָא שְׁלַח לְמַכְנָשׁ לְאַחְשָׁדְרָפְנִיָא סַגְנִיָא וּפְחֹתָא אַדְרָגְזָרָא גְדַבְרִיָא דְּתַבְרָא תַפְתָּא וְכַל שְׁלֹטְנֵי מְדִינְתָא לְמַתָּא לְחַנְכַת צָלְמָא דִּי הָקִים נְבוּכַדְנֶצַּר מְלְכָא: (3) בְּאִדְוֵוּ מִתְכַנְשֵׁוּ אַחְשָׁדְרָפְנִיָא סַגְנִיָא וּפְחֹתָא אַדְרָגְזָרָא גְדַבְרִיָא דְּתַבְרָא תַפְתָּא וְכַל שְׁלֹטְנֵי מְדִינְתָא לְחַנְכַת צָלְמָא דִּי הָקִים נְבוּכַדְנֶצַּר מְלְכָא וְקִאמִין וְקִזְמִין לְקַבֵּל צָלְמָא דִּי הָקִים נְבוּכַדְנֶצַּר: (4) וְכִרְזָא קָרָא בְּחֵיל לְכוּן אַמְרִין עַמְמִיָא אַמְיָא וְלִשְׁנִיָא: (5) בְּעֵדְנָא דִּי תִשְׁמְעוּן קֹל קַרְנָא מִשְׁרוּקִיתָא קִיתְרוּס קַתְרוּס סַבְכָא פְּסַנְתְּרִין סוּמְפּוֹנִיָא וְכַל זְנִי זְמָרָא תַפְלוּ וְתִסְגְּדוּן לְצָלָם דְּהָבָא דִּי הָקִים נְבוּכַדְנֶצַּר מְלְכָא: (6) וּמִן דִּי לֹא יִפֹּל וְיִסְגַּד בַּהּ שְׁעַתָּה יִתְרַמָּא לְגוּזָא אַתּוּן נִוְרָא יְקַדְתָּא: (7) כָּל קַבֵּל דְּנָה בַּהּ זְמַנָּא כָּדִי שְׁמַעִין כָּל עַמְמִיָא קֹל קַרְנָא מִשְׁרוּקִיתָא קִיתְרוּס קַתְרוּס שַׁבְכָא פְּסַנְתְּרִין וְכַל זְנִי זְמָרָא נִפְלִין כָּל עַמְמִיָא אַמְיָא וְלִשְׁנִיָא סְגְדִין לְצָלָם דְּהָבָא דִּי הָקִים נְבוּכַדְנֶצַּר מְלְכָא: (8) כָּל קַבֵּל דְּנָה בַּהּ זְמַנָּא קִרְבוּ גְבָרִין כְּשָׂדָאִין וְאַכְלוּ קַרְצִיָּהוּן דִּי יְהוּדָא: (9) עֲנוּ וְאַמְרִין לְנְבוּכַדְנֶצַּר מְלְכָא מְלְכָא לְעַלְמִין חַיִּי: (10) אַתְּהָ אַנְתָּה אַנְתָּ מְלְכָא שְׁמַתָּ טַעַם דִּי כָּל אַנְשׁ דִּי יִשְׁמַע קֹל קַרְנָא מִשְׁרוּקִיתָא קִיתְרוּס קַתְרוּס שַׁבְכָא פְּסַנְתְּרִין וְסִיפְנִיָּה וְסוּפְנִיָּה וְכַל זְנִי זְמָרָא יִפֹּל וְיִסְגַּד לְצָלָם דְּהָבָא: (11) וּמִן דִּי לֹא יִפֹּל וְיִסְגַּד יִתְרַמָּא לְגוּזָא אַתּוּן נִוְרָא יְקַדְתָּא: (12) אִיתִי גְבָרִין יְהוּדָאִין דִּי מְנִיתָ תַּהוּן עַל עֲבִידַת מְדִינַת בָּבֶל שְׁדַרְךָ מִישְׁךָ וְעַבְד נְגוּ גְבָרָא אֶלְךָ לֹא שְׁמוּ עֲלִיד עֶלְךָ מְלְכָא טַעַם לֹא לַהֲחִיד לֹא לַהֲךָ לֹא פְּלַחִין וְלְצָלָם דְּהָבָא דִּי הָקִימְתָּ לֹא סְגְדִין: (13) בְּאִדְוֵוּ נְבוּכַדְנֶצַּר בְּרַגְזוּ וְחַמְהָ אַמְר לְחִיתִיָּה לְשְׁדַרְךָ מִישְׁךָ וְעַבְד נְגוּ בְּאִדְוֵוּ גְבָרָא אֶלְךָ חִיתִיָּו קְדָם מְלְכָא: (14) עֲנָה נְבֻכַדְנֶצַּר וְאַמְר לְהוּן הַצְדָּא שְׁדַרְךָ מִישְׁךָ וְעַבְד נְגוּ לֹא לַהֲךָ לֹא אִיתִיכוּן פְּלַחִין וְלְצָלָם דְּהָבָא דִּי הָקִימְתָּ לֹא סְגְדִין: (15) כְּעֵן הוּן אִיתִיכוּן עֲתִידִין דִּי בְּעֵדְנָא דִּי תִשְׁמְעוּן קֹל קַרְנָא מִשְׁרוּקִיתָא קִיתְרוּס קַתְרוּס שַׁבְכָא פְּסַנְתְּרִין וְסוּמְפּוֹנִיָּה וְכַל זְנִי זְמָרָא תַפְלוּ וְתִסְגְּדוּן לְצָלְמָא דִּי עֲבַדְתָּ וְהוּן לֹא תִסְגְּדוּן בַּהּ שְׁעַתָּה תִתְרַמְּוּן לְגוּזָא אַתּוּן נִוְרָא יְקַדְתָּא וּמִן הוּא אֶלְךָ דִּי יִשְׁיזְבַנְכוּן מִן יְדִי: (16) עֲנוּ שְׁדַרְךָ מִישְׁךָ וְעַבְד נְגוּ וְאַמְרִין לְמְלְכָא נְבוּכַדְנֶצַּר לֹא חֲשַׁחִין אֲנַחְנָה עַל דְּנָה פְּתַגְם לְהַתְּבוּתָּ: (17) הוּן אִיתִי אֶלְהָנָא דִּי אֲנַחְנָא פְּלַחִין יְכַל לְשִׁיזְבוּתָּ מִן אַתּוּן נִוְרָא יְקַדְתָּא וּמִן יְדִי מְלְכָא יִשְׁיזְב: (18) וְהוּן לֹא יְדִיעַ לְהוּא לְךָ מְלְכָא דִּי לֹא לַהֲחִיד לֹא לַהֲךָ לֹא אִיתִינָא אִיתְנָא פְּלַחִין וְלְצָלָם דְּהָבָא דִּי הָקִימְתָּ לֹא נִסְגְּד: (19) בְּאִדְוֵוּ נְבוּכַדְנֶצַּר הַתְּמַלִּי חַמָּא וְצָלָם אֲנַפְּוִהִי אִשְׁתַּנוּ אֲשִׁתְּנִי עַל שְׁדַרְךָ מִישְׁךָ וְעַבְד נְגוּ עֲנָה וְאַמְר לְמַזָּא לְאַתּוּנָא חַד שְׁבַעָה עַל דִּי חֲזָה לְמַזְיָה: (20) וּלְגַבְרִין גְּבָרִי חֵיל דִּי בְּחִילָה אַמְר לְכַפְתָּה לְשְׁדַרְךָ מִישְׁךָ וְעַבְד נְגוּ לְמַרְמָא לְאַתּוּן נִוְרָא יְקַדְתָּא:

# ימי עיון בתנ"ך תשע"ט

אז התמלא נבוכדנצר חמה וצלם פניו השתנה על שדרך מישך ועבד נגו עונה ואומר להסיק את הכבשן שבעתיים על הראוי להסיקו (20) ולאנשים גיבורי חיל אשר בחילו ציוה לכפות את שדרך מישך ועבד נגו, להשליך לכבשן האש היוקדת.

**תרגום השבעים:** "ישנו אלוהים בשמים, אלוהינו היחיד, שאותו אנו יראים אשר יכול להצילנו".

"הנה יש אלהים הוא אלהינו אשר אנחנו עובדים הוא יכול להציל אותנו מן תנור אש הבוררת ואף מן ידך המלך יציל כאומר ובכל אופן שתראה להמית אותנו יכול הוא להציל מכולם" (מצודת דוד דני' ג 17)  
 "והן לא - ואם לא יחפוץ להציל גופינו ידיע להוי לך..." (רש"י לדני' ג 18)  
 "ענו, לא חשחין - לא צריכין אנו להשיבך כי אלהינו שאנחנו עובדים (כמו פולח ובוקע בארץ) יכול להצילנו מכבשן האש גם מידך אם ירצה והנה אם לא יציל ידוע יהי לך" (אבן עזרא דני' ג 16).

"If it be so, our God whom we serve is able to deliver us from the burning fiery furnace, and he will deliver us out of thine hand, O king" (Driver)

## מבנה הדיאלוג

דברי נבוכדנצר	דברי שדרך, מישך ועבד נגו
הצדא שדרך מישך ועבד נגו לא להי לא איתכוון פלחין ולצלם דהבא די הקימות לא סגדין: [=האמנם שדרך מישך ועבד נגו, לאלוהי אינכם עובדים ולצלם הזהב שהקמתי אינכם משתחווים:]	<b>נבוכדנצר</b> לא חשחין אנחנה על דנה פתגם להתבונתך: [=נבוכדנצר! לא צריכים אנו להשיבך דבר על זה]
פען הן איתכוון עתידין די בעדנא די תשמעון קל קרנא משרוקיתא קיתרס קתרס שבכא פסנתרין וסומפניה וכל זני זמרא- תפלון ותסגדון לצלמא די עבדת [=עתה, ישכם עתידים כי בזמן שתשמעו קול הקרן, המשרוקית קתרס, שבכא, פסנתרין וסומפניה וכל מיני זמר, תפלו ותשתחוו לצלם שעשיתי]	<b>הן איתי</b> אלהנא די אנחנא פלחין יכל לשיבונתנא מן אתון נורא זקדתא ומן ידך מלכא ישיזב: [= אם יש אלוהינו אשר לו אנחנו עובדים יכול להצילנו מן כבשן האש היוקדת ומידך המלך יציל]
<b>והן לא תסגדון</b> בה שעתה תתרמון לגוא אתון נורא זקדתא" [=ואם לא תשתחוו- בה בשעה תושלכו לתוך כבשן האש היוקדת]	<b>והן לא</b> ידיע להוא לך מלכא די לאלהיך לא להיך לא איתנא איתנא פלחין ולצלם דהבא די הקימות לא נסגד: ס [=ואם לא- ידוע יהיה לך המלך כי לאלוהיך איננו עובדים ולצלם הזהב שהקמת לא נשתחוה]